„Adevărurile d-lui Puşcariu"

D. Sextil Puşcariu răspunde în No. 2 al „Convorbirilor Literare", 1907, la grava imputare ce-i face d. Al. Philippide în articolul ce am avut onoare de a publica în „Viaţa Românească", cum că d-sa s'ar fi folosit de 22 etimologii date de d. Philippide, *fără a indica izvorul.*

Şi în acest răspuns se crede în drept de a trata pe d. Philippide foarte de sus.

D. Sextil Puşcariu, care e profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Cernăuţi şi care a primit dela Academia română însărcinarea de a scrie Dicţionarul limbii române, în polemicile ce ar vrea să poarte are anume îndatoriri de îndeplinit, dacă nu din respectul pentru sine însuşi,—cel puţin faţă de situaţia sa oficială.

Şi una din principalele îndatoriri este de a nu specula asupra necunoştinţii marelui public,—în cazul de faţă, în ce priveşte situaţia ce o are d. Philippide în ştiinţă.

D. Philippide,—un om atît de străin de ori-ce spirit de reclamă, atît de cufundat în lucrările sale, inaccesibile profanilor, un om pe care puţini au ocazia să-i cunoască, chiar la faţă,—„un om care tace", oricît de mult ar fi atacat, un om care nu scrie versuri, sau nuvele, nu pronunţă discursuri (nici măcar obligatorul discurs de recepţiune la Academie, unde nu s'a dus măcar odată după ce a fost ales),—acest om pentru marele nostru public, cetitor de ziare şi reviste, e ca şi cum nu există...

Înainte dar de a caracteriza răspunsul d-lui Sextil Puşcariu, ne simţim datori să limpezim un punct: locul ce ocupă acest taciturn în filologia română.

Şi pentru ca să începem cu lucruri ce însuşi d-lui Sextil Puşcariu nu-i este iertat să nu le ştie, vom cita, întâiu, aprecierile dintr'o analiză detaliată asupra *„Principiilor"* d-lui Philippide, datoriă profesorului dela Universitatea din Viena, *unde a studiat d. Puşcariu*,—**W. Meyer-Lübke** (pe care d. Puşcariu se crede dator să-l apere împotriva d-lui Philippide!),—aprecieri reproduse în *Arhiva*, 1896, No. 3—4, p. 206—207, din *Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie*, XVI. 170:

Dacă autorul operei de faţă [d. Philippide] spune în precuvîntare că lucrarea sa va găsi puţini lectori în Rominia [prevedea pe „Specialistul" d. Puşcariu], *apoi ar fi de dorit ca profeţia să nu i se îndeplinească* [vai!] pentrucă lucrarea este o excelentă introducere în studiul limbilor. Faptul că principiile de istoria limbii ale lui Paul au servit ca model şi că principalele idei şi vederi sînt acele ale lui Paul nu aduce nici o pagubă valorei totului, căci este vorba de a pune la îndămîna Rominilor aceia ce un învăţat Neamţ a scris pentru lectorii Nemţi, ceia ce a necesitat nu numai o înlocuire a exemplelor germane prin exemple româneşti, *ci o completă prelucrare, prelucrare şi* originală transformare a materialului oferit de un premergător. Apoi se înţelege de la sine că Philippide a lăsat la o parte multe capitole de ale lui Paul şi a discutat cu deamăruntul multe lucruri pe care Paul nu le-a discutat de loc... *Chiar lectorul străin, care ar cunoaşte în de ajuns principiile istoriei limbilor, încă va urmări cu pl[illegible] al cărţii [illegible] se fac cu- însă [illegible]*

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

nosesc tezaurul de cuvinte ale limbii române într'un chip, precum toate lucrările de până acum, la un loc luate, nu ne pot face să-l bănuim; exemple care procură etimologului și sintacticului o mulțime de material nou, mai totdeauna bine explicat, la lămurirea cărora autorul prezintă multă originalitate, *astfel încât oricare se ocupă cu vreo ramură a gramaticii românești va trebui* numaidecât *totdeauna să consulte acest întâiu volum al Istoriei limbii române*... Volumul se intitulează întâiul. Cîte vor mai urma și ce vor cuprinde lectorul curios nu poate ști. [Ocupat cu dicționarul, d. Philippide n'a putut publica celelalte volume, al căror material îl profesează la Universitate]. *De un lucru însă trebuie să fie cineva în orice caz sigur, că studiul limbii române va progresa prin acele volume foarte mult.*

Și fiind-că avem în mînă acest No. al „Arhivei" și pentru a nu mai alerga după informațiuni în altă parte, reproducem de acolo (p. 205) și aprecierile *asupra acelei lucrări*, ale lui Th. Gartner (profesor de filologie romanică, la Innsbruck, autor al unei gramatici istorice a limbii române și cercetător al dialectului istrian), publicat în Zeitschrift für romanische Philologie, XIX, 282:

Primul volum al acestei istorii a limbii române poartă același titlu ca și cunoscuta de toți filologii carte a lui Paul, „Principii de istoria limbii", și studiază, ca și aceasta, cauzele transformării limbii [Urmează aici o lungă dare de seamă a cuprinsului. Apoi urmează Gartner:] După cît știu *această operă este cea dintâiu studiare sistematică a subiectului în Rumînia și pentru aceea, fără îndoială, de foarte mare valoare pentru studiarea limbii în acea țară.* Dar chiar în afară de Rominia prezintă *un mare interes*, și anume un altul prin comparația pe care va face-o lectorul între învățăturile lui Philippide și acele ale lui Paul, între sistemul urmărit de Philippide și acel urmărit de Paul, cît mai ales prin detaliile foarte bogate pe care le dă autorul în cele 73 de paragrafe. [Urmează apoi iarăși o lungă dare de seamă, după care încheie Gartner astfel:] Erudiția și originalitatea de judecată, pe care le probează Philippide, în acest întâiu volum, ne dau dreptul să sperăm că al doilea volum al operei sale va duce cercetarea limbii române cu mulți pași înainte.

Iată, în sfîrșit tot din „Arhiva" (p. 208) și un extras din recensia marelui romanist H. Suchier, profesor de limbile romanice la Universitatea din Halle, publicată în Litterarisches Centralblatt, 1895, 1051:

Philippide a plănuit o istorie a limbii române și în cel dintâiu volum, care servește de introducere întregii opere, expune principiile istoriei limbii. Însuș acest titlu arată că el și-a luat ca model bibliia *filologului*, distinsa operă a lui Hermann Paul. Cu toate acestea, modul de vedere al lui Philippide este cu totul original. După ce și-a asimilat metoda filologiei germane, pune la încercare problemele ei asupra limbii sale materne și le studiază din nou pe baza unui material puțin exploatat de învățații germani. [Urmează apoi o lungă dare de seamă, din care extragem următoarele lucruri:] Nici un capitol *nu există în această carte, unde problema să nu fi înaintat cu un pas mai departe, atît prin chipul discuției cît și prin exemplele aduse. Adesori priviri filosofice dau expunerii un deosebit farmec*... Capitolul care discută lămurirea psihică a cunoștințelor este instructiv prin multe observații și oferă din punct de vedere al funcțiunii și formării cuvintelor și al sintaxei o excelentă caracteristică a limbii române... Un merit principal al cărții stă în numeroasele exemple care dau o ocazie autorului să arate profundă cunoștință *ce are de limba română, de istoria ei, de literatura și dialectele ei* și să explice astfel o mulțime de fenomene.

Vă rog, să aveți în memoria d-voastră aceste aprecieri ale unor savanți cu o reputațiune europeană,—această opinie asupra cărții d-lui Philippide—cînd veți ceti pasagiul din răspunsul d-lui Pușcariu, prin care d-sa avea să [illegible] la d. Philippide,

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

Citäm acest pasagiu în întregime, fără să-i cruţăm lexicografului Academiei un singur rînd:

Cartea din care aş fi putut „împrumuta" eu etimologiile citate se numeşte *Principii de istoria limbii*. Se ştie că această lucrare este *o localisare neisbutită după H. Paul* [aţi văzut ce ştiu despre aceasta Gartner, Suchier, şi *profesorul d-lui Puşcariu*, Meyer-Lübke], în care se găsesc atîtea vederi greşite, etimologii şi explicări linguistice atît de *copilăreşti*, o lipsă atît de desăvîrşită *de cele mai elementare noţiuni de filologie romanică*, încît nu cred să existe *om pe lume*, care respectînd timpul, să o *fi celit întreagă*. Ca student am început să o cetesc (adică, *cînd urmă cursul lui Meyer-Lübke, judecata căruia o cunoaşteţi de mai sus*) atunci am dat peste etimologia *ridic* > *eradico* (pag. 19), dar văzînd că pierderea de timp nu stă în nici un raport cu *folosul* ce l'aşi *putea avea* din cetirea cărţii, în care se vor fi găsind pe aici, pe colo, şi cîte un lucru demn de luat în seamă, *am pus-o la o parte şi n'am mai reluat-o* (C. L. 1907, No. 2, p. 205—206)...

Et nunc erudimini!

Un specialist în filologia română, fiind încă student al lui Meyer-Lübke, dă de o carte, despre care profesorul său spune că „ne face cunoscut tezaurul de cuvinte al limbii romîne *într'un chip*, *precum* toate **lucrările de pănă acum, la un loc luate,** nu ne pot *face să-l bănuim*" şi că ori-ce specialist „va trebui **numaidecît totdeauna** să o consulte",—de o carte din care *„fie-care capitol,*—după Suchier—face *un nou pas înainte*" în ştiinţă, şi căreia *„privirile filosofice* îi dau un farmec deosebit", — dă „specialistul romîn" de această carte, şi... dela pagina 19 n'o mai ceteşte, ca „să nu peardă timpul" zădarnic!... N'o ceteşte chiar cînd scrie un Dicţionar al elementelor latine!, chiar cînd e însărcinat să lucreze Dicţionarul limbii romîne, cu toate că d. Philippide fusese însărcinat de Academie cu această lucrare *înaintea* d-sale, şi nu se stricase înţelegerea cu Academia, decît fiindcă d. Philippide făcuse, după judecata savantului corp, un plan *prea vast* şi un lux *prea mare* de erudiţie!... (vezi articolul subsemnatului „Dicţionarul Academiei şi d. Philippide" „V. R.", 1906, vol. I, No. 3...)

Sau d. Sextil Puşcariu are temeiu de a nu se încrede în specialiştii la care se adresează Academia?...

Pentru *cine* dar scrie toate acestea d. Sextil Puşcariu?

Mărturisim, că am avea ispita să-l credem că, în adevăr, n'a cetit „Principiile" d-lui Philippide; acest *fel de a fi* ne-ar explica mai uşor şi *felul de a face* filologie al specialistului Academiei... Dar vom *dovedi* îndată, că *le-a citit!*

Nu putem trece înainte, fără a releva încă o dată insinuarea cuprinsă în cuvintele *„localizarea* neisbutită după H. Paul".

Aţi văzut că un Suchier *(Suchier!)* numeşte opera lui H. Paul *„biblia* oricărui filolog",—şi în adevăr, cel puţin pentru epoca în care au apărut „Principiile",—această operă se prezintă, pentru d. Philippide, elevul lui, ca întruparea însăşi a *principiilor generale* de istoria limbii.

Închipuiţi-vă că, după *Lyell*, un geolog romîn ar fi voit să studieze structura geologică a munţilor şi a şesurilor Romîniei. Ar fi putut [illegible] în ce priveşte istoria [illegible]mînă în cadrul [illegible] punct de ve-

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

dere, o regiune încă neexplorată, făcînd descoperiri de o însemnătate covîrşitoare,—ce aţi spune dacă un *geolog* Sextil Puşcariu ar desemna opera lui ca o „localizare după Lyell"?

Pentru ce dar îndrăzneşte se facă aceasta *filologul* Sextil Puşcariu?

Pentrucă „omul care tace", a tăcut, cînd un alt „specialist romîn", d. Ovid Densuşianu, speculînd deasemenea asupra credulităţii profanilor, a descoperit acest „plagiat", deşi... însuşi d. Philippide *invoacă pe H. Paul*!... Faţă de paraponul unui candidat la o catedră, căruia d. Philippide n'a putut să-i dea „nota de trecere", d-sa n'a crezut necesar să răspundă la acea „descoperire". Dar d. Sextil Puşcariu s'a crezut în drept să întrebuinţeze acum expresiunea generală de „se ştie" pentru cele ce „ştie" numai d. Ovid Densuşianu...

Acum însă, fiind cunoscut ceia ce, în adevăr, „se ştie" despre locul d-lui Philippide în ştiinţă, putem să judecăm mai în cunoştinţă de cauză şi răspunsul însuşi al d-lui Sextil Puşcariu.

Argumentul principal al d-lui S. Puşcariu că n'a „împrumutat" cele 22 de etimologii dela d. Philippide e, cum aţi văzut, *că D-sa n'a cetit „Principiile" d-lui Philippide*.—Din rîndurile citate mai sus, prin care d. Puşcariu *caracterizează* cartea d-lui Philippide, s'ar părea—nu-i aşa?—că d. Puşcariu *a cetit* cartea? Căci o caracterizează complect, în toate privinţele şi cu o mare şi definitivă siguranţă! Dar să zicem că această caracterizare ar fi putut'o face, şi fără să cetească cartea!—Să dovedim cu *fapte* că a cetit'o. Pînă la pagina 19 e nevoit să recunoască că a cetit'o, căci la acea pagină e acel *ridic>eradico*, pe care l-a combătut. Dar a cetit *şi pînă la pagina 62*, căci d. Puşcariu, în cartea sa „Die Rumänischen Diminutivsuffixe" (p. 50) citează discuţia d-lui Philippide relativ la sufixele *ic*, *icel*, pe care d. Philippide o face la *pagina 62* a „Principiilor" sale! Şi pînă la această pagină, se găsesc *9 (nouă)* din cele 22 de etimologii, şi anume: *acăţ*, *adăpost*, *arunc*, *cam*, *dezmierd*, *său*, *tău*, *subpsuoară*, *urez*.—N'avem timpul acuma, căci azi am primit „Convorbirile Literare", să căutăm şi alte locuri unde d. Puşcariu a citat pe d. Philippide, ca să *reconstituim* cît a mai cetit din „Principii", dar putem dovedi imediat că a cetit şi pînă la *pagina 180*. D. Puşcariu deşi pretinde, în răspunsul său, că pe *ie* l-a luat de la Cihac (ce Dumnezeu! socotea că'n Iaşi nu e nici un exemplar din Cihac?), totuşi l-a luat dela d. Philippide, căci Cihac n'are decît pe *ie-ilia*, pe cînd d. Puşcariu are pe *ie-ilia*, într'un înţeles şi pe *ie-linea* în celălalt înţeles, şi, cum vedeţi, *aceasta* nu este la Cihac, dar... este numai la d. Philippide: *ie (ilia)* la *pagina 66* din „Principii" şi *ie (linea)* la *pagina 180*. Şi de la pagina 62 (vezi mai sus) pînă la pag. 180, d. Philippide mai face şi etimologiile următoarelor cuvinte (din cele 22): *amîn*, *auş*, *deretic*, *despic*, *ie*, celălalt *ie*, *minciună*, *răspic*, *rînă*, *strîc*, *uşor*, adică încă 11 (unsprezece), care, împreună cu cele 9 de mai sus fac *20!*—Au mai rămas două etimologii, care sînt după pagina 180! Noi credem că dacă a cetit d. Puşcariu pînă la pagina 180, o fi cetit şi pînă la pagina *214*, unde e ultima din etimologiile cu pricina: *viţă-vita*....

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

Aşa dar argumentul d-lui Puşcariu nu poate sta în picioare,—şi nici nu ar fi fost cu putinţă—chiar dacă n-am fi avut dovezi—să putem crede că d-sa n'a cetit cartea lăudată de profesorul său, unica carte pe atunci de acest fel, etc. etc...

Acuma să vedem de unde spune d. Puşcariu că a luat aceste 22 de etimologii (căci... nu le-a luat dela d. Philippide, pentrucă... nu l'a cetit!).

Despre 7 *(şapte)* din ele *(amin, arunc, cam, minciună, rînă (rilă), stric, vită) nu spune nici un cuvînt!* (A observat acest lucru cetitorul „Convorbirilor Lit. ?"). Deci ne-am înţeles!

Despre *adăpost, despic, urez* şi *dezmierd*, zice d-sa că le-a luat dela d-nii Tiktin, O. Densuşianu şi A. Candrea! *Aceştia* le-au luat dela d. Philippide care le-a publicat întăiu, şi, dacă d. Puşcariu n'ar fi cetit pe d. Philippide, ar fi putut să le ia dela aceştia. Dar d. Puşcariu *a cetit* pe d. Philippide, care ei le-a dat întăiu, şi atunci e clar că le-a luat dela d. Philippide.

Observaţi că pe *dezmierd* zice că l'a luat dela d. Candrea. Dar pe pagina următoare a „Conv. Lit." citează pentru acest cuvînt pe Miklosich. Aşa dar d-sa nu cetise pe Miklosich, cînd şi-a făcut *dicţionarul*. (S'o fi plictisit de pela pag. 19!). Că d-sa a cetit foarte de curînd pe Miklosich, se va dovedi în această revistă. Şi atunci *acăţ* (arătat ca luat din Miklosich) e luat dela d. Philippide,—după cum *dezmierd* al lui Miklosich, singur o mărturiseşte aiurea, e luat din Candrea!— Despre *subsuoară*, pe care zice că l'a luat din Ciparîu, nu putem spune nimic, căci, ne citind locul, nu-l putem găsi noi în pripă.—*Deretic*, are dreptate, e după Cihac, căci d. Philippide îi dă altă explicare, mai complectă.—*Sarbăd*, are dreptate, l'a putut lua din Schuchard.—*Tău, său*, le-a putut lua ori din Meyer—Lübke ori din d. Philippide, căci operele lor au eşit în acelaş an (1894).—*Ie* l'a luat din d. Philippide, nu din Cihac, cum pretinde,—am dovedit mai sus.—*Uşor* l'a luat tot din d. Philippide şi nu, iarăşi, din Cihac, cum pretinde, căci Cihac îl derivă din *leviculus*, pe cînd d. Puşcariu, după d. Philippide, din *levis*+—*uşor*.

Credem că cetitorul este pe deplin lămurit.

.... In zădar d. Puşcariu încearcă să-şi justifice procedarea invocînd critica aspră pe care d. Philippide o face unor recenzenţi, căci d. Philippide *nu avanseazăă nimic fără dovadă*. (Vezi „Specialistul Romîn", No. 10 Anul I şi No. 1 şi cel de faţă, Anul II).

D. Puşcariu isprăveşte: „Articolul d-lui Philippide va urma—nu însă pentru mine."—Crede-ne, domnule Puşcariu, *gestul* acesta nu se potriveşte, ba mai are păcatul că e şi arhi-banal.

Grammaticus

P. S. S'a scris în această revistă un articol (recunoaştem, de un necunoscut oarecare), bazat nu pe inducţii ori pe deducţii, ci pe fapte foarte *concrete*, în care se dovedea că d. Puşcariu „împrumută" pe d. [illegible]. Cetitorul îl găseşte în No. 10, Anul I, al acestei reviste... Opi[illegible] ate găsi nicăeri.

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

Dacă membrii redacţiei noastre au muncit şi muncesc şi acum fără nici o remuneraţie, totuşi, făcînd apel la forţele literare din toate părţile Rominiei, am socotit că ar fi şi nedrept şi chiar imoral ca o revistă ce se adresază unui popor de peste 12 milioane,—fiindcă pentru literatura şi cultura naţională, nu există hotare,—să nu poată *forţa* pe cetitorii ei să contribue, în schimbul momentelor de distracţie sau instrucţie ce li se oferă, la o răsplată cît de modestă a muncii literaţilor, din afară de redacţie,—punîndu-se astfel un început modest, e adevărat, al unei dezvoltări literare normale.

Singura garanţie de succes, în aceste condiţii, a fost să creăm o revistă, nu numai pentru Moldova, în capitala căreia se află din întîmplare sediul redacţiei, nici măcar pentru Rominia, *ci pentru toată Rominimea*.

Pornind revista noastră cu aceste speranţe, era firesc ca oamenii „cuminţi" să ne taxeze de vizionari şi utopişti.

Reuşita revistei, ne scuteşte de orice alt răspuns.

Cu totul izolaţi în mijlocul publicaţiilor noastre periodice,—confraţii din dreapta ne denunţă ca „subversivi" sau chiar lipsiţi de patriotizm, cei din stînga ne învinuesc ca „reacţionari" şi „şovinişti", iar mulţimea de suflete mărunte, ce nu se pot ridica peste punctul de vedere comercial al concurenţii, bîrfesc sau încearcă o „conspiraţie de tăcere", comică în situaţia concretă,—în această reuşită găsim o nouă întărire a credinţii noastre, că sîntem în nota justă, că am răspuns la o nevoe reală a momentului, că servim adevăratei culturi naţionale, şi că luptînd pentru triumful ideilor democratice şi al înaltelor idealuri ale omenirii, luptăm în acelaş timp pentru înălţarea neamului nostru întreg şi biruinţa cauzei lui drepte.

Putînd astfel privi cu adîncă mulţumire rezultatele obţinute în primul an de luptă, şi mulţumind din suflet tuturor colaboratorilor noştri care ne-au ajutat să cucerim simpatiile cetitorilor, mulţumind cetitorilor că ne-au dat putinţa de a strînge în jurul „Vieţii Romineşti" pe atîţia literaţi de frunte ai neamului,—păşim cu încredere în al doilea an al vieţii noastre, fără să mai fim umbriţi de acele temeri, de care erau învăluite începuturile noastre.

Dacă ajutorul colaboratorilor noştri şi simpatiile cetitorilor nu ne vor lipsi şi deacum înainte, nădăjduim chiar în anul acesta să lărgim încă cadrul revistei şi să ne apropiem de idealul, pe care niciodată nu l'am perdut din vedere, ca ea să ajungă în adevăr oglinda *vieţii romineşti*, de pretutindeni.

RECTIFICĂRILE D-LUI N. IORGA.

Am primit din partea d-lui Iorga următoarele rînduri:

„Cu privire la observaţiile d-tale de pe pp. 179—181 ale ultimu-„lui număr al „Vieţii Romineşti", repet că notiţa din „Neamul Romînesc" „privitoare la Basarabeni nu e scrisă de mine, ci primită din Iaşi şi că

BDD-A31769
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)